

A KWIFOA TITKOS TÁRSASÁGA

TURÓCZI ILDIKÓ

Észak-Nyugat Kamerun törzsi királyságai, fondomjai, nyelvükben, szokásaikban, hagyományaikban különböznek egymástól. Habár a villanyáram, telefonhálózat, vezetékes víz lassan megszokottá válik és a kereszténnyé vált közösségek életében kihagyhatatlan a vasárnapi mise, ez korántsem jelenti az ősi szellemvilág feledését, az egykori titkos társaságok szerepének csökkenését. Ha a keresztény vasárnap a templomba menés, Isten és Jézus imádatának a napja, úgy a hagyományos, nyolcnaponkénti vasárnap („country-Sunday”) a kötelező pihenés napja: aki ilyenkor megy földjét művelni (Esu lakossága földművelésből él), az magára vonja Esuföld szellemeinek haragját, ennek különféle megnyilvánulási formáját. Ha szinte alig akad olyan történés, amit meg ne előzne vagy ne követne Istenhez vagy Jézushoz intézett fohász, úgy az ősi szellemvilág szerepe is nélkülözhetetlen a közösség fontos életeseményeiben, legyen az ikerszülés, keresztelés, betegség és natív orvoslás, boszorkányátok és ennek feloldása, házasság vagy temetés.

Esu törzsi királyságában a nőknek és a férfiaknak egyaránt megvan a családban betöltött szerepük: míg a nők gyermeket szülnek és nevelnek, gondoskodnak róluk, földet művelnek, biztosítják a napi ételmet, addig a férfiaké a pénzszerző szerep (tandíjra, egészségügyi költségekre, karácsonyi ajándéokra). A férfi-nő szereposztás és vállalás hagyománya, túlnőve a poligám családforma keretein, nyomon követhető közösségi szinten is. Hogy ennek gyökerei a régmúlt időkbe nyúlnak vissza, ezt bizonyítják a még, nem csupán létező, de aktívan működő, spirituális szerepüket betöltő, magukat titkosnak nevező női (Ke-fab) és férfi (Kwifoa) társaságok. Míg a Ke-fab bölcs asszonyainak (nyolcvan és száz év körüliek mindannyian) tanácsa a Fon jónéhány döntését irányítja, és, esetleges támadás esetén, a fondom védelmében is meghatározó szerepet kap(hat), addig a férfiak titkos társasága főképp a szellemvilággal való kapcsolattartásra hivatott.

Ki vagy mi a Kwifoa?

Míg Esu hagyománykutatói spirituális szerepet betöltő juju-maszkokról (Kwifoa, Koh) beszélnek, addig a társaság tagjai és a Kwifoa-tulajdonosok szerint ők a földi (fizikai) és másvilág (szellemvilág) között létező spirituális lények, akik, ha szükség van rá, testet ölthetnek és betölthetik földi szerepüket. Ebben az értelemben a maszk magát a lényt jelenti.

< *Mambou. A szerző felvételei.*

A Mambuo (akit tévesen a Kwifoa és Koh gyermekének neveznek) tyúktollal teleaggatott, térdet fedő inget viselő, faragott emberarcú maszk/lény. Ő a hírnök, aki egyedül vagy hírnöktársaival érkezik; érkezését fémből készült, a társaság kijelölt tagja által megszólaltatott, néha hangszer szerepét is betöltő duplaüregű harang kongatása jelzi. A két szellemalak, Koh, majd az őt követő Kwifoa érkezéséről ad hírt. Hajdanán a Mambuo dolga volt a közeli vesztőhelyre kísérni azt, aki bűnösnek találtatott. Ma is az ő dolga Esuból kivezetni azt, aki a Fon és a Vének tanácsa által bűnösnek ítéltetett, Esuból száműzetetett.

A Kwifoa névre hallgató lény rendkívüli spirituális erővel rendelkezik, jelenléte halálévfordulókhoz, temetésekhez kötődik. Többnyire sötétben, éjjel jön elő, Esu utcáin hol itt, hol ott bukkan fel, néha a pálmafák mögül lép elő, szokatlan, furcsa, víjjogó-suhogó hangot hallatva. Kivételes esetben, például Kwifoa-tulajdonos elhalálozáskor, nappal is megjelenik a koporsó mellett; ilyenkor az elhunyt körül kiürítik a teret, a férfiak eltávolodnak, a nők a házakba húzódnak, ablakokat-ajtókat becsuknak, mert érkezik a hatalmas szellemerővel rendelkező, rettenetes Kwifoa. Hogy Kwifoa milyen külsővel rendelkezik, fizikai teste hogy néz ki, azt csak a beavatott férfiak látják/tudják, de nem beszélnek róla; ennek oka egyszerű: félnek a titok feltárásának következményeitől, a Kwifoa szellem büntetésétől.

Társaság, azaz felesége, Koh, szörnyű, fából-agyagból készült, emberi hajjal átszótt, hatalmas fejű, feketé-fehér testű lény, aki hátán hordozza állatalakú gyermekét. A Koh félelmetes lény felelmetes erővel társul; szelleme nyugtalan, földi rabságából kiszabadulni kívánczó, ezért törzse körül kötél feszül, aminek végét a társaság

egyik tagja tartja. Ha mégis elszabadulna, akkor eszeveszett ámokfutását csak a látó öregasszonyok egyike tudná megfékezni – tartja a hagyomány. A fekete-fehér testű Koh körülugrálja, majd az elhunyt teste fölé hajolva köszönti ennek szellemét, a másik világba való érkezését.

Azokban az időkben, mesélik, amikor az elhunytak szellemei emberközelen éltek, az emberek és szellemek a kiválasztottak révén kommunikáltak egymással. Esu testvértörzsének, Komnak, a kezdetektől volt Kwifoája; a törzs egyik látó asszonya (négy szemmel rendelkező, többnyire férfi, ritkábban idős, már nem menstruáló asszony) a vadonban talált neki társat, Koh-t, foglyul ejtette őt kölykével együtt és Kwifoa házába vitte. Koh hátán hordja állatalakú kölykét, és szelleme, ha földi testébe érkezik, ide-oda rohanva, mintegy megvadulva, kötelét rángatva próbál visszatérni a vadonba.

A legerősebb szellemi erővel és legvadabb külalakkal rendelkezőnek a lassan mozgó és füvet rágó Koh-t, a Kogfebaimifét tartják; az ő érkezését is a Mambuó jelzi. Ő csak a beavatottak által látható, a nők és a beavatatlan férfiak előtt láthatatlan marad. Aki titkát ki akarja lesni, az keservesen megbánja: láthatatlan árnyékát átlépve, ha nő, megbetegszik, ha férfi, teste a Koh testére kezd hasonlítani, fekete-fehérre foltosodik, végtagjai lassan elsorvadnak, lehullnak, leprás lesz. Fehérember jött, hogy meggyógyítsa őket, mesélik a leprás betegről, de nem sikerült neki sem; talán azért nem, mert a kórság valódi okát ők nem tudhatják, ha nem ismerik a

∨ *A félélmetes Koh*

hagyományt – állítják Esu bölcsei. Az utóbbi években Kogfebaimife egyre ritkábban jön emberközellebe, testesül földi létbe.

Kwifoát, Koh-t és a Mambuo-t csak férfiak és a hét év alatti gyerekek láthatják; a nőkre/asszonyokra, ha mégis meglesik őket, szerencsétlenséget, bajt, kárt hozhatnak (a hiedelem úgy tartja, hogy a gyerekek spirituális/négyszemes látással rendelkeznek, ezt a képességüket viszont az évek teltevel-múltával fokozatosan elvesztik). A vének még emlékeznek arra az időre, amikor az őket megleső nőt a Mambuo-t meggyilkolták, testét feldarabolták és a kivégzettek völgyébe dobták. Annak, hogy Koh és Kwifoa érkezésekor a nők elfordulnak, zárt szobába/házba húzódnak, mégsem a fizikai bántalmazástól, esetleges gyilkosságtól való félelem az oka. Előfordult, hogy az a nő, aki megleste őket Mambuo-ra és Koh-ra hasonló szörnyeknek adott életet, mesélik.

A Nakang szerepéről sokat nem tudunk; zöld levelekből és ágakból készült köpenyt és fejedőt hord, ő maga nagyon piszkos. Jelenléte inkább szórakoztató, félelemoszlató.

A társaságról és a Kwifoa-tulajdonjogról

A Kwifoa nevét viselő, többszáz éves férfitársaságot Kom földjéről eredeztetik, tagjai a tikár nemzetségből származó összes törzsben megtalálhatók. A történet úgy szól, hogy az egyik kom törzsből való Kwifoa-tulajdonos lánya Esuba jött férjhez, és amikor apja meghalt, ő örökölte a Kwifoa tulajdonjogát, de mert nő nem lehet tulajdonos, férjét avatták be.

A Kwifoa és Koh szellemlények által megtestesülésre használt maszkokat külön szobában tartják. A maszkok megelevenedése Kwifoa-tulajdonosok és megfelelő tudással rendelkező natív doktor (hagyományos orvos) jelenlétében történik. Mindez egy titkos rítus része, amiről sokat tudni nem nagyon lehet. Százvalahány évvel ezelőtt (a száz év felettiak még emlékeznek rá) a beavatás, a Kwifoával, Koh-val, Mambuo-val és egyéb szellemlényekkel való kapcsolattartás a kiválasztottak dolga volt. Ők remeteként éltek, távol a közösségtől, különleges, emberfeletti tulajdonságokkal rendelkeztek, ők voltak, az „istenek szeme és füle” (Asie uzih). Utódjaiknak a szellemvilág segítségével gyógyító hagyományos orvosok tartják magukat.

A tagok rangját a Kwifoa-tulajdonjog határozza meg. Közöségi tag bárki lehet, ha befizeti a tagsági díjat és ezáltal/ezt követően beavatást nyer, a (többnyire örökletes) tulajdonjog viszont csak azt a férfit illeti, akinek felesége és legalább egy gyermeke van. A tulajdonjog elismerése ugyancsak (magas) tagsági díjat feltételez, különleges beavatást igényel és megkülönböztetett társadalmi

„A tagok rangját a Kwifoa-tulajdonjog határozza meg. Közöségi tag bárki lehet, ha befizeti a tagsági díjat és ezáltal/ezt követően beavatást nyer, a (többnyire örökletes) tulajdonjog viszont csak azt a férfit illeti, akinek felesége és legalább egy gyermeke van.”

rangot, kivételes szellemi erőt jelent. A beavatás a társaság törvényeinek betartását, elköteleződést és megfelelő felkészültséget, erős jellemet és szellemi tartást feltételez, a tagsági díj pedig meghatározott számú állatot (kecske vagy disznó) és mennyiségű italt (pálmabor) jelent, amit a tagok osztanak el egymás között.

A beavatás háromlépcsős: az elsőt bárki kérheti, igényelheti, már gyerekkorban megtörténhet és tagsági járulék befizetéséből áll. A második lépcső sem jelent még különösebb rangot, az adandó járulék viszont nagyobb (1 disznó, 2 zsák só, 3x20 liter pálmabor), de nagyobb járulékra is jogosít fel az új tagok által befizetett tagsági díjból, a Kwifoának járó kötelező adomány(ok)ból. Legfontosabb a tulajdonjogot biztosító beavatási lépcső; a leendő Kwifoa-tulajdonos ezúttal 2 disznót, 30 fufut, 5 zsák sót, 20 liter pálmaolajt (red oil), 100 liter pálmabort adományoz a társaság tagjainak, amit ők rang szerint elosztanak egymás között; a vadhússal készült levest pedig a többi tulajdonos együtt fogyasztja el. A beavatáson jelen van a beavatandó tulajdonába kerülő Kwifoa, a szomszédos negyed Kwifoa-tulajdonosa és a beavató. A beavatandó pálmaolajba áztatott fűkeveréket kap, ezt elfogyasztva különleges, „spirituális” állapotba kerül és egy éjszakát a két szellemlénnyel (Kwifoa és Koh) együtt tölt. Másnap új emberként, megnövekedett szellemi erővel ébred.

Temetés keresztény és hagyományörző módon

Esu keresztény fonja – beavatása által – állandó kapcsolatban van az elhunyt ősök, a híres „nagyok” szellemeivel. Apja, ugyancsak poligám család feje, aki Kwifoa-tulajdonos és a titkos társaság egyik legbölcsebb tagja volt, életének utolsó évében keresztény hitre tért és első feleségét oltár elé vitte. Halála után bebalzsamozott testét üvegekoporsóba helyezték, temetését kétórás egyházi szertartással kezdték, majd a holttestet a palota udvarára vitték, sírgödrét is a palota udvarán ásták ki. Mert Kwifoa-tulajdonos volt, temetésére eljött az összes, Esuban létező Kwifoa és Koh. Ennek hagyományát senki és semmi meg nem tilthatja, ha esetleg meg is próbálná, fölöslegesen tenné: a szellemvilág, akivel az elhunyt, Kwifoa-tulajdonosi rangja által, állandó kapcsolatban állt, halálakor általa képviselteti magát.

A hírnökök Esu utcáin, ösvényein kongatva, ugrálva, már kora reggeltől hirdetik a sok Koh és Kwifoa érkezését. A nem mindennapos esemény és látvány reményében rengeteg ember gyűl össze a palota udvarán és a körülötte levő dombon; részvételét jelezve mindenki hoz valamit: háziállatot, termésrészt, tűzifát, sót, pálmabort, pénzt. Esu összes negyede képviselteti magát: jelen van az összes táncscsoport, az összes titkos társaság. Lándzsák és méreganyagba mártott végű botok helyett puskával jön a „war-group”, azaz Nzong-csoport; nem éppen fiatal tagjai bámulatos könnyedséggel ugrálják körül a teret, lövedékeiket a levegőbe vagy a földbe durrantva. Nem hiányzik az emberi koponyát tartalmazó, felszínén emberbőrrel borított, Fengky hangszerket őrző Fengky-csoport sem, akinek legfiatalabb tagja is hetven év fölött van. Ennek a bűgő hangot adó, tömlős hangszernek csak az lehet tulajdonosa, aki egyik családtagját a szellemvilágnak áldozta; az áldozatot a fejre erősített vörös toll bizonyítja (az áldozat a régiek életének természetes, szerves része volt; a Fengky-tánc pedig, amit a Fengky-csoport zenél, a férfifelnőttkor bizonyítéka)

▲ *Nzong-csoport (war-group)*

A hírnökök fújtató-sípoló ide-oda ugrálása, az őket követő gyereksereg hangos hujjogása jelzi a Koh érkezését. A nők fejüket mélyen lehajtják, elfordulnak, aki teheti és befér, az házba/szobába menekül. Koh, kötélben tartva, hol szelídebben, hol vadabb módon, körülugrálja, vágatja a teret, maga után vonszolva az őt foglyul tartót. A Koh vad dühét, haragját az elhunyt női családtagja csillapíthatja: őt dicsérő, magasztaló szöveget kántál neki, de mindvégig egy pillantást sem vet rá. A megfelelő ütemben, amikor Koh épp háttal fordul, kebuoh-nak nevezett, vörösesbarna, strucctojás alakú és nagyságú, üreges, érdes felületű tárgyat dob neki ajándékba (spirituális rítus előtti testtisztításra használt kellék, fakéreg örlemény és vörösgyag kiszáritott keveréke).

Miután sikerül őt lecsillapítani (akár kebuoh-val, akár a kötél szorosan tartásával) a koporsóhoz megy, a kezében levő két kemény tárgyat gyors ütemben egymáshoz ütögetve az elhunyt szellemét életre kelti, majd az elhalálozott feje fölé hajol: varázslat vagy boszorkányság által megrontott, gonosz szellemtől a Koh megriad, elrohan vagy erejét veszítve elalél, ezt követően Kwifoa-társa nem fog előjönni. Ellenkező esetben viszont, ha a testből távozó szellem tiszta és nemes, Koh az első szellemlény, aki köszönti őt.

< *Érkezik a Fengky-csoport*

Kwifoa érkezése a temetés csúcspontja. Pörgő ritmus, kongatás, hangos ujjongás jelzi, hogy érkezik. A férfiak félrehúzódnak, csak a beavatottak maradnak, ők pedig nem beszélnek: ami történik, titok marad.

A szellemeknek ajánlott kakas-áldozat sem ritka esemény. Ezt a társaság egyik beavatott tagja hivatott bemutatni, nem mindennapi módon és nem mindennapi erővel. A vörös tollú kakast, fejét lefele lógatva, összekötött lábánál fogva, a lándzsához erősítik, a lándzsát nagy erővel a az elhunyt feje mögött levő, agyagtéglafalba hajítják (swungi-mba)

Egyetlen Kwifoa és a hozzátartozó Koh(-k) jelenléte a temetésen/megemlékezésen tetemes költséget jelent (250 darab fufu, 30 liter pálmaolajban tartósított, főtt vadbanán, 100 liter pálmabor), ami a megjelenő Kwifoaák száma szerint többszöröződik. A költség nem az elhunyt családját terheli, a teljes adományt az elhunyt negyedében lakók (nemesek és közemberek) és a társaság tagjai gyűjtik és adják össze, hogy később minden Kwifoa-tag rangja szerint részesüljön belőle: a tulajdonosoknak több, az egyszerű tagoknak kevesebb rész jár.

A Fon, hagyomány szerint, halottra nem tekinthet, elhunyt közelébe nem kerülhet, így apja temetésén sem vehet részt, de még a palotából sem mozdulhat ki a két

△ *Swungimba*

▽ *Szellemek áldása kéretik*

napig tartó, hangos-zajos, mulatószertartás alatt. Ha ez megtörténne, pusztulást hozhatna Esu lakóira, tartja a hagyomány. A Fon ugyanis, beavatása után, emberfeletti tulajdonságokat nyer. Ezek közé tartozik az ősök szellemeinek értése, a velük való kommunikálás, tanácskozás, üzeneteik, áldásaik közvetítése. A beavatás Esu szakrális helyein történő, többlépcsős rítus, aminek végén a Fon testileg és szellemileg megtisztulva és újulva készen áll hivatására: a jót, békét és igazságot hirdetni és szolgálni, a nagy ősök szellemeinek tanácsát kérni és követni. Ezt a szellemi békét és tisztaságot zavarhatják meg a varázslattól, boszorkányságtól megrontott szellemek.

Esu 11 negyedéből 9-nek van Kwifoája és minden Kwifoának egy vagy több Koh-ja (feltételezhetően a kameruni családok poligám családformájának mintájára). Abban a negyedben, ahol a palota van, nem lehet Kwifoa, mert ez a szellemlény, ha megharagítják, rettenetes dolgokra képes (ha nem is gyilkolja meg a titkot firtatókat, de rontást hozhat rájuk stb.), ami megzavarhatja a Fon által sugárzott és továbbított békét és áldásosztást.

Vajon a megelevenedő maszkok mögött emberi lények rejtőznek-e vagy sem, erről megoszlanak a vélemények, de a titok felfedésének következményeitől mindenki retteg. Ha Isten és Jézus dicséretét zengi itt mindenki, sok esetben elég bizarr módon, ha a keresztény hit többnyire kimerül a csoda reményében és várásában, úgy a hagyományos, ősi szellemvilágnak, úgy tűnik, tilalomra és megfélemlítésre alapuló, még élő rendszere van. A keresztény vallásgyakorlat és a szellemvilág hagyományos tisztelete érdekes módon egészíti ki, mondhatni segíti egymást. Ha az előbbi elérhetetlen felsőbbrendűséget élvez, az utóbbi közvetítő szerepet kap Isten és a halandó, földi világ között.

✓ Gyerek-juju

Hogy mennyire marad titkos a társaság és mennyire marad titok a maszkok/ szellemlények kiléte, azt nehéz lenne megmondani. Változnak az idők, csóválják fejüket az öregek, és a társaságoknak egyre kevesebb tagjuk lesz, egyre kevesebben tudják a féltve őrzött titkokat. Amíg a Fon beavatása hagyományos módon történik és a törzsi király érti az üzenetét, addig az ősi szellemvilág még vigyázza a helyet, fogadja az áldozatokat és üzenetét küldi a beavatottaknak. Esu mindaddig marad az ígéret termékeny és békés földje, amíg őrzik őt a Föld szellemei, amíg a Fon naponta pálmabort áldoz nekik.

Bár egyre nehezebb összegyűjteni a tagsági adományt, a Kwifoa-tulajdonosok száma évek óta változatlan. Mambuo-t, jó pénzért, már lehet fotózni, videofilmet készíteni róla, ez Koh esetében már merészebb vállalkozás, következménye, ha titokban meg is teszi, az elkövetőt terheli, Kwifoa titkát pedig még őrzi a társaság. A hírnökök, táncosok, maszkok létét pedig biztosítja a lelkes gyermek-utánpótlás. ✨

„Az, hogy kivel utazol, legalább annyira fontos, mint az, hogy mivel.”

(Publilius Syrus)